

CARLEMANY NO VA CONQUERIR GIRONA

LES LLEGENDES SOBRE L'ARRIBADA DE CARLEMANY VAN SERVIR PER PRESTIGIAR ELS MONESTIRS

L'ocupació franca de Girona va significar un nou inici per a la ciutat i el bisbat que va quedar marcat a la memòria dels habitants. Es van crear llegendes populars que explicaven com Carlemany va conquerir la ciutat, amb la inclusió d'elements fantàstics i devocionals. Ara bé, també es va usar la figura mítica de l'emperador per a llegendes de caràcter culte, per donar prestigi a monestirs i a la seu gironina, les quals van transcendir a àmbits més elevats com la cort dels reis d'Aragó, on sabem que es va bastir tot un corpus de llegendes per prestigiar aquests reis.

ENRIC BASSEGODA PINEDA > TEXT

>> *Carlemany, escultura gòtica de la catedral de Girona.*

Les llegendes són un element de la cultura popular que han estat importants en la transmissió del coneixement en general. Podríem definir la llegenda com un relat que té el seu punt de partida en un esdeveniment històric però que s'amplifica i modifica amb altres materials i dóna com a resultat una narració que té poc a veure amb la història objectiva. La figura de Carlemany és ben coneguda a Girona i al nord de Catalunya, on abunden llegendes de marcat caràcter popular sobre fets que l'emperador va protagonitzar en aquestes terres, però amb un component fantàstic molt accentuat, que les fa poc creïbles als ulls crítics de la contemporaneïtat, en què s'ha tendit a escriure una història objectiva que ha anat desmuntant molts tòpics.

Carlemany mai va conquerir Girona, perquè el 785 la ciutat es va lliurar sense resistència a les tropes franques

La diferència més determinant és que Carlemany mai va conquerir Girona, perquè el 785 la ciutat es va lliurar sense resistència a les tropes franques, i perquè aquestes no estaven comandades per ell, sinó pel seu fill, Lluís el Piadós. Malgrat això sempre s'ha vist la conquesta carolíngia com un nou inici de la ciutat, amb un caràcter mític i, sobretot, cristià. Certament, la ciutat estava regida per uns cabdills musulmans que governaven una població cristiana, la qual veia com la seva religió no era l'*oficial*. L'alliberament de la ciutat va permetre a la gent sentir-se més còmode amb uns governants coreligionaris. Una de les bases de la consolidació del poder carolíngi fou la restauració del bisbat de Girona, supeditat a l'arquebisbat franc de Narbona, que incorporava l'antic bisbat visigòtic d'Empúries. El fet que es concentrés tot el poder religiós a Girona es va deure a la importància que els francs van donar a la ciutat com a avantguarda de les conquestes al sud dels Pirineus, la Marca Hispànica. Gi-

>> *Cadeira de Carlemany, feta d'un sol bloc d'alabastre.*

rona fou determinant per a les campanyes franques, però va quedar desplaçada per Barcelona, conquerida el 801, amb una posició més estratègica, prop de la nova frontera i al costat del mar.

Llegendes necessàries

La restauració del bisbat de Girona, i més tard el de Barcelona, estava en consonància amb l'organització administrativa de Carlemany, que donava gran importància a l'Església i als monestirs benedictins a l'hora de dominar i repoblar un territori. D'aquí que el component cristià quallés en la mentalitat de la gent, que per un costat veia com els francs retornaven la religió a la llum, i per un altre que eren els encarregats de repoblar el territori a través dels monestirs com a centres de producció.

Aquesta tasca de reestructurar el país i de donar a la religió un paper clau va fer que s'atorgués a Carlemany una aurèola mítica i que se li donessin honors i prestisges que en realitat no tenia: al seu voltant es va formar un complex

legendari. Les llegendes populars són prou conegudes i han estat recollides en compilacions com les de Joan Amades. En una d'aquestes es mostra un Carlemany lluitador en el setge de Girona; quan ha aconseguit rendir la ciutat, s'asseu a reposar en una de les pedres que s'han després i que té forma de cadira. La gent, agraïda, guarda aquesta pedra i la converteix en el tron de Carlemany de la catedral. De llegendes d'aquest tipus, de caràcter devocional, n'hi ha moltes; en algunes fins i tot arriben a ploure creus. Un altre element prou conegut és

La tasca de reestructurar el país i de donar a la religió un paper clau va fer que s'atorgués a Carlemany una aurèola mítica: al seu voltant es va formar un complex legendari

la torre de Carlemany, de la catedral. Les terres de Girona no són les úniques on l'emperador adquirí aquest valor de restauració o iniciador del nou ordre politico-religiós: a Andorra es veu Carlemany com a fundador del país i així ho recorda l'himne, *El gran Carlemany*.

Hi ha altres llocs on s'ha usat la figura de l'emperador des d'un punt de vista culte, en què les llegendes no contenen elements sobrenaturals i difícilment s'han transmès per un canal oral, sinó que han estat utilitzades per justificar posicions ideològiques. Aquestes han sorgit al voltant dels monestirs benedictins fundats a l'emparrà de la conquesta. És el cas de Sant Pere de Rodes i Sant Quirze de Colera, a l'Alt Empordà, que intenten lligar els seus orígens a una figura de tant prestigi com era Carlemany, o també la Catedral de Girona, que celebrava festes en honor a sant Carlemany, tot i que no era sant i que Roma ho prohibia. Altres monestirs, com Banyoles, Amer i Ripoll, també es lliguen a l'emperador amb llegendes populars.

>> *Il·lustració de Quim Domene per a la coberta del llibre Carlemany a Girona, d'Helena Soler.*

L'ús polític de la seva figura comença al centre mateix de l'Imperi Romanogermànic. El 1165, l'emperador Frederic Barba-roja, durant els seus enfrontaments amb el papat, va instar el seu papa, Pasqual III, a canonitzar Carlemany. Aquest acte tenia un vessant ideològic, ja que el nou emperador legitimava així la seva postura envers el papa de Roma amb un avantpassat sant i alhora emperador, lligant poder temporal i espiritual en la figura dels emperadors. El problema fou que Pasqual III era un antipapa i per tant totes les seves decisions foren anul·lades. Però és un bon exemple per veure com Carlemany era una figura de prestigi per justificar opcions ideològiques.

Fundació de monestirs

En un document del monestir de Sant Quirze de Colera, datat del juny del 844, s'explica com aquest monestir fou fundat per dos germans, veterans de l'exèrcit de Carlemany, Libenci i Assinari, que van ser-ne els primers abats. Abans havien estat els capitans de l'exèrcit que deslliurà Castro Tolon, l'actual Perallada, dels caps sarraïns Galafre i el

seu fill Biuxan. Un cop assegurat el terreny construïren diverses esglésies per repoblar el territori en els pobles dels voltants que encara avui existeixen, i que després l'emperador va donar al nou monestir. Posteriorment, però, el fill d'Assinari, Guiemon, el tercer abat, va haver d'anar a Sant Serni de Tolosa per tal de defensar les possessions del monestir de les pretensions del comte Alaric d'Empúries, que les havia usurpades, i el rei Carles el Calb va dictar justícia a favor del monestir.

Cal tenir en compte que aquest document no és original, sinó que s'ha conservat a través d'una còpia del segle XIII. Joan Badia i Homs va creure que era una falsificació obra del mateix monestir. En primer lloc, perquè a cap de les actes de consagració de les esglésies del monestir (el 935 i el 1123) no hi apareixen ni Carlemany ni cap dels seus homes com a fundadors. Aquesta dada fa dubtar que fossin l'emperador

Durant el segle XIII es va fer servir la figura de Carlemany com a figura de gran prestigi

o els seus els qui fundessin el monestir, ja que si així hagués estat el fet hauria perdurat en la tradició oral i hauria estat escrita com a motiu d'orgull. Sobre la majoria d'aquestes esglésies que s'esmenten en el document, el monestir no hi va tenir mai cap dret. També cal tenir en compte que els monestirs benedictins es fundaven en zones més pacífiques, i no en la primera línia de la rereguarda. Finalment, sembla estrany que els monjos pledegessin contra Alaric d'Empúries i que anys més tard el comte Gausfred (916-931) es convertís en un dels principals protectors del cenobi. Si haguessin estat enemics, difícilment el monestir hauria rebut donacions del successor d'un antic usurpador.

Independentment de la validesa del document, cal tenir en compte diversos aspectes. Les primeres dades certes sobre el monestir són de l'any 927, en què era regit per l'abat Manuel, que va veure com el 935 el bisbe de Girona li consagrava l'església. És possible que el monestir fos construït poc després de la conquesta carolíngia sobre un antic temple romà, com demostren les restes arqueològiques; fins i tot és probable que Libenci, Assinari i Guiemon en fossin els primers abats. Però el més interessant de tot és que durant el segle XIII es fes servir la figura de Carlemany com a figura de gran prestigi i que es volgués remuntar la fundació del monestir als temps de la conquesta carolíngia.

Sant Pere de Rodes

Pel que fa a Sant Pere de Rodes, la seva fundació tampoc no té res a veure amb la figura de Carlemany. Cal buscar-la en esdeveniments anteriors, lligats a les relíquies de Sant Pere tretes de Roma per protegir-les de les invasions bàrbares del segle VII i retornades després del perill. En el lloc on foren guardades s'hi bastí un temple i un monestir en honor a Sant Pere. Amb tot, les primeres dades documentals que tenim d'aquest monestir són del 878, i s'hi esmenta que era una cel·la monàstica dependent de Banyoles. Aquest monestir també va gaudir del patrocini dels comtes d'Empúries, que hi tenien el seu mausoleu, tot i els conflictes per la jurisdicció de terres.

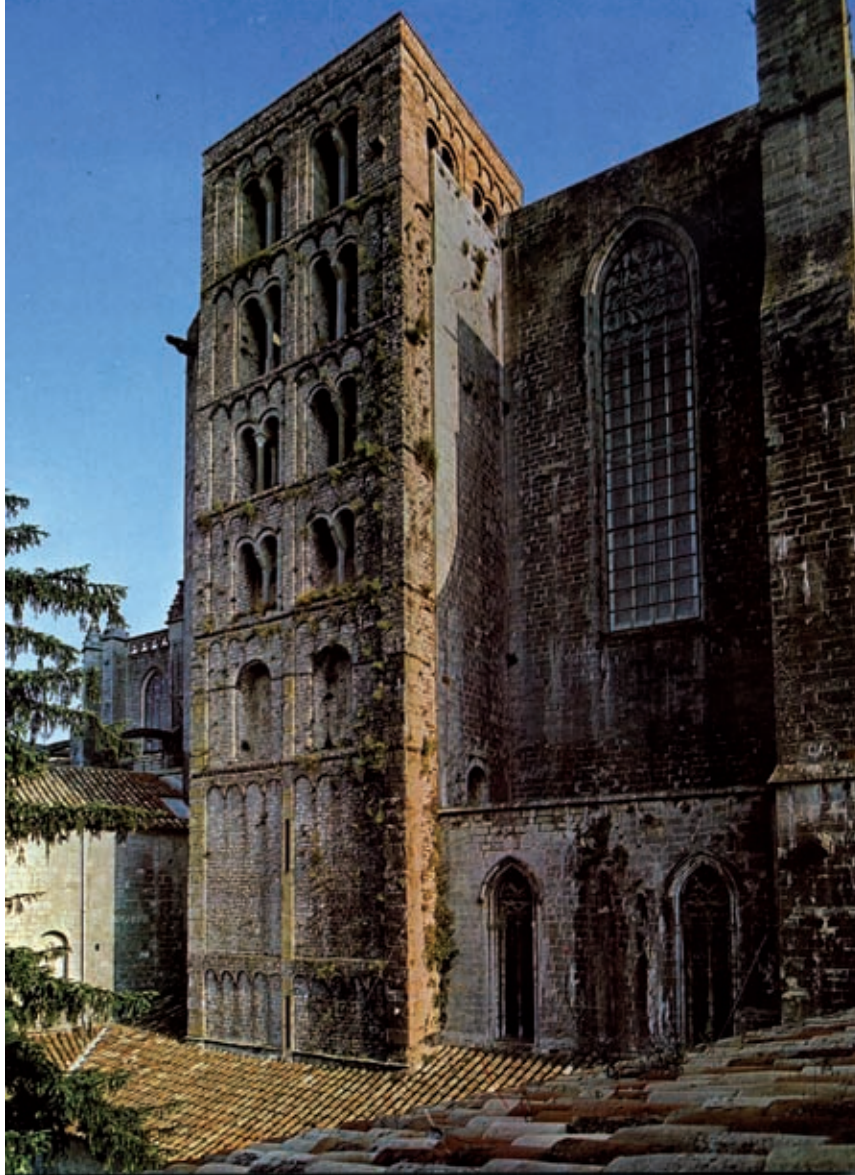
Ara bé, seria impossible que un monestir de la importància de Sant Pere

de Rodes no tingués cap referència a Carlemany en el seu univers mític. Però en aquest cas no és tan mític, sinó que és més real, perquè fins a final del segle XVIII es conservaven en el tresor del cenobi dos corns d'ivori, un dels quals havia estat regalat per Carlemany (el més gran) i l'altre pel seu nebot Rotllà, en una visita que havien fet al cenobi el 778, justament l'any de la derrota de Roncesvalles. Es pot veure com la figura de l'emperador donava gran prestigi a tots els llocs que podia haver visitat, i més encara si hi va deixar regals d'un valor mític, com les oriflames, de gran importància en el poema èpic de la *Chanson de Roland*.

La seu de Girona també va donar importància a la figura de l'emperador i la va usar d'una manera magistral a l'hora d'impedir la restauració del bisbat d'Empúries durant el segle XIV per part del comte Pere d'Aragó, fill del rei Jaume II. Aquest entramat cultural i devocional ha estat estudiat per Joan Molina, que mostra com Arnau de Montrodon, canonge i bisbe de 1335 a 1348, es va valer de Carlemany per prestigiar la seu gironina i el bisbat. Montrodon va posar en marxa un programa iconogràfic per legitimar aquesta postura: va consagrar la capçalera gòtica de la catedral com un nou Carlemany que feia renéixer la seu; també va lligar el culte a l'emperador amb els quatre sants màrtirs de la ciutat, mitjançant la construcció d'una capella on va situar l'estàtua obra de Jaume Cascalls juntament amb les relíquies dels màrtirs. Finalment, cada 28 de gener des de 1345, se celebrava a la seu i a alguns cenobis benedictins la festa de Sant Carlemany, la qual, malgrat la prohibició explícita del papa el 1484, es va continuar celebrant fins al 1889, en què el bisbe Bernat Siviella va traslladar l'escultura al museu.

Justificacions ideològiques

Aquestes tres mostres donen fe que l'ús que es feia de la figura de Carlemany per justificar opcions ideològiques només es donava en àmbits locals i no arribà a la historiografia de la cort d'Aragó. Com bé es mostra a les Quatre Grans Cròniques, les llegendes s'aprofitaven com a fonts històriques i d'una manera ideològica. La raó per la qual no es va

>> *Torre de Carlemany, antic campanar de la catedral romànica.*

usar l'emperador relacionant-lo amb els comtes-reis és ben senzilla: Carlemany simbolitzava el domini franc sobre els comtats catalans, i tot el que pogués vincular-los amb ell representava un lligam que els reis francesos podien aprofitar ideològicament. En el Tractat de Corbeil, signat el 1258 entre Jaume I i Lluís IX de França, aquest últim renunciava als drets que podia tenir sobre els territoris catalans com a hereu de Carlemany. Tot el que es podia relacionar amb França era negatiu, com va demostrar la invasió francesa de Felip l'Ardit, contra Pere el Gran d'Aragó, poc després de Corbeil.

Arnau de Montrodon, canonge i bisbe de 1335 a 1348, es va valer de Carlemany per prestigiar la seu gironina i el bisbat

En resum, la figura mítica de Carlemany és protagonista de llegendes populars com a restaurador politico-religiós i al seu voltant es va crear una aurèola mítica. Aquesta visió ha arribat gairebé fins als nostres dies, patrocinada per les celebracions que es feien a la catedral de Girona i que tenien l'origen en la utilització culta de Carlemany, que també es va fer en certs monestirs. En canvi, no es va usar en cercles àulics per donar prestigi al Casal de Barcelona, perquè era un lligam amb el gran enemic medieval d'Aragó: França. Curiosament tampoc va ser esgrimida a l'edat moderna, quan durant la guerra dels Segadors Catalunya es va voler unir a França, i també va passar sense relleu en la Renaixença. Per tant, el Carlemany mític i llegendari només es va aprofitar en l'àmbit local i per a uns nivells mitjans del poder polític medieval.

Enric Bassegoda és llicenciat en filologia catalana.